

arhiva, te za oblikovanje digitalnog arhiva prema referentnom modelu otvorenog arhivskog informacijskog sustava, kvalitetan su vodič svim stvarateljima i imateljima koji su u postupku planiranja digitalnog arhiva, tj. dugoročnog očuvanja dokumentacije u elektroničkom obliku.

Nenad Bukvić

Hess Norris, D., Gutierrez, J. J. (ur.). *Issues in the Conservation of Photographs*. Los Angeles : The Getty Conservation Institute, 2010. 734 str.

Treći naslov u seriji publikacija *Readings in Conservation* Getty Conservation Instituta u cijelosti je posvećen konzervaciji fotografija - području koje se posljednjih godina izuzetno brzo razvija i širi. Ovo djelo opsežna je kompilacija utjecajnih povijesnih i suvremenih radova, značajnih za razvoj konzervacije fotografskih materijala od samih početaka fotografije do današnjih dana. Sedamdeset i dva pažljivo odabrana teksta, od kojih je neke danas vrlo teško naći u izvorniku, balansiraju između filozofskih i praktičnih aspekata konzervacije, čineći ovaj kompendij zaokruženim pogledom na razvoj istraživanja i prakse kojima je definiran skup aktivnosti koje danas nazivamo foto-konzervacijom.

Knjiga je organizirana kroz osam glavnih dijelova, od kojih svaki okuplja krućijalne radove tematski vezane uz određeno područje, od povijesti foto-konzervacije do pitanja izložbene prakse. Neki od tekstova dobro su poznati i kao takvi nezaobilazni, dok je dio, izvorno u formi predavanja, dopisa ili pisma, predstavljen po prvi put. Najraniji datira iz davne 1850. godine, dok je posljednji predan posebno za ovu publikaciju 2010. godine, čime je zaokružen pogled na probleme čuvanja fotografija od najranijih dana do danas i već ustaljene prakse skrbi za fotografsku baštinu.

Prvi dio, *History of Photograph Conservation* (str. 1-109), okuplja četrnaest radova koji propituju neke od osnovnih principa značajnih za konzervaciju fotografija kao zasebnu disciplinu, a kreću se u rasponu od pitanja što je fotografija, preko filozofije konzervacije do utjecaja vlažnog zraka na pozitivne i problema stabilnosti fotografskih materijala.

U drugom dijelu, naslovljenom *Silver Image Structure and Stability* (str. 110-235) težište je postavljeno na srebrne čestice kao osnovu dobivanja fotografske slike kod većine monokromatskih procesa, od kalotipije do crno-bijelih želatinskih fotografija. Stabilnost srebra u fotografijama složeno je pitanje na čijem su razumijevanju inzistirali mnogi pojedinci, od vremena prvih fotografskih procesa do našeg doba. U skladu s tim, drugi dio donosi izbor deset relevantnih radova koji su pridonijeli razumijevanju strukture i trajnosti materijala baziranih na srebru.

Silver, Mercury and Gold: Philosophical and Practical Approaches in the Preservation of Daguerreotypes (str. 236-291) naslov je trećeg dijela knjige koji se bavi raznim aspektima zaštite i restauracije najstarijeg komercijalno iskoristivog fotografskog postupka - dagerotipija. Devet radova problematizira povijest i razvoj skrbi o ovim, po finoći detalja i krhkosti neusporedivim objektima fotografskog svijeta, kojima su generacije kustosa, znanstvenika i konzervatora tražile prikladne načine ču-

vanja i tehnike čišćenja osjetljive površine narušene lošim rukovanjem i izlaganjem neprikladnim uvjetima.

Četvrti dio, *Albumen Print Materials: Manufacture, Structure and Treatment* (str. 292-335), posvećen je dominantnom procesu 19. stoljeća korištenom pri izradi pozitiva. Albuminski papir bio je popularan radi svoje jednostavnosti, kao i finih detalja koje je otkrivao, što je jedan od glavnih razloga široke prisutnosti albuminskih fotografija u zbirnama diljem svijeta. No njihova osjetljivost na blijeđenje, kao i degradacija vezivnog sloja, bili su predmet istraživanja od ranih dana, ovdje prezentiranih kronološki kroz pet utjecajnih radova važnih za razumijevanje strukture, oštećenja i konzervacije ovog povijesnog procesa.

Peti dio pod naslovom *Photographic Negatives: Problems and Issues* (str. 336-419), donosi devet tekstova koji daju povijesni pregled materijala korištenih pri izradi negativa, zatim karakteristične oblike pogoršanja, mogućnosti restauracije te ističu osobitu važnost intelektualne kontrole nad zbirnama negativa, kao i njihovu pravilnu pohranu u svrhu dugoročnog očuvanja.

The Preservation of Color Photography (str. 420-523), dio je posvećen fotografiji u boji, koja zbog potvrđene i naširoko poznate nestabilnosti na sobnoj temperaturi predstavlja jedinstveni izazov za konzervatore fotografija. Sedam radova napisanih u posljednjoj trećini prošlog stoljeća, od vremena početaka standardizacije postupaka za testiranje stabilnosti fotografske slike u boji, do potpunog razvoja spoznaje o mehanizmima oštećenja kolor fotografija, vodi čitatelja do zaključka kako je jedini opće-prihvaćeni način čuvanja ovog tipa fotografija, a u skladu s temeljnim načelima konzervacije, iznimno niska temperatura i kontrolirana relativna vlažnost zraka, jer se tako čuva snimak kao objekt, a ne samo informacija koju prenosi.

Sedmi dio, naslovljen *Developing Criteria in the Conservation of Photographs: Collection Management and Treatment* (str. 524-631), kroz jedanaest radova prati sustavni razvoj kriterija i filozofije konzervacije fotografija, od prvih pokušaja samih fotografa usmjerenih ka reduciranju oštećenja na vlastitim negativima i pozitivima, pa sve do suvremenih metoda i pristupa foto-konzervatorskoj praksi od preventivnog djelovanja do intervencije u postojeća oštećenja.

Sedam radova okupljenih pod nazivom *Exhibition Practice* čine posljednji, osmi dio knjige (str. 63-689). Radovi daju odgovor na pitanje kako fotografije, kao integralni dio kulturne baštine, najbolje sačuvati za buduće naraštaje, osiguravajući im istodobno sigurnu i pravilnu prezentaciju javnosti, od transporta, samog izlaganja, osvjetljenja, pa sve do uvjeta koje izložbeni prostor mora zadovoljavati.

Dodaci (str. 690-698) donose tri danas već klasična vodiča za identificiranje raznih fotografskih procesa: vodič za identifikaciju ranih fotografskih procesa Roberta A. Weinsteina i Larryja Bootha iz 1977, zatim dijagram najznačajnijih fotografskih i fotomehaničkih procesa devetnaestog stoljeća Jamesa M. Reillyja iz 1986. te upute za identifikaciju fotografskih materijala na filmu Monique Fischer i Andrew Robba iz 1993. godine. Slijede prijedlozi za dalje čitanje tekstova koji nisu okupljeni u ovoj knjizi, a prema mišljenju pedesetorice vodećih imena svjetske foto-konzervatorske prakse svakako zaslužuju pažnju. Dodatna literatura (str. 699-711) raspoređena je prema temama obrađenima na prethodnim stranicama te prati organizaciju knjige po

dijelovima. Knjiga završava bilješkama o urednicama i uredničkom odboru te kazalom.

Opsežni priručnik *Issues in the Conservation of Photographs* predstavlja jedinstveno izdanje u kojem su okupljeni neki od najznačajnijih radova koji su utjecali na filozofiju i praksu konzervacije fotografskih materijala kroz proteklih stotinu i šezdeset godina. Ovakvo okupljeni i organizirani, predstavljeni su s ciljem poticanja zainteresiranih za širenje spoznaja i usvajanje novih znanja na području konzervacije fotografija. U skladu s tim i same urednice zaključuju kako je namjera ove knjige poslužiti ne kao završni pogled, već kao uvod u priču o zaštiti fotografske baštine, koja na temelju ovdje predstavljenih iskustava iz prošlosti upravo u naše vrijeme doživljava svoj vrhunac.

Hrvoje Gržina

Lavédrine, B. ***Photographs of the Past : Process and Preservation***. Los Angeles : The Getty Conservation Institute, 2009. 352 str.

Novi naslov Bertranda Lavédrinea i suradnika, objavljen u izdanju Getty Conservation Instituta, engleski je prijevod knjige izvorno naslovljene *[re]Connaître et conserver les photographies anciennes*, objavljene 2007. godine. Ovim naslovom, u prijevodu Johna McElhonea, Getty Conservation Institute nastavlja sa serijom publikacija s područja konzervacije fotografija, namijenjenih skrbnicima fotografskih zbirki, konzervatorima, studentima, kao i privatnim kolekcionarima kojima su potrebne recentne informacije vezane uz povijesne fotografske tehnike te zaštitu i čuvanje fotografija. Temeljni cilj ove knjige je, prema riječima autora, uvesti zainteresiranu stranu u razne aspekte zaštite fotografija i to ponajviše kroz identifikaciju povijesnih fotografskih procesa i njihovo smještanje u ponekad dosta složen razvojni tijek tehničke povijesti fotografije, a zatim kroz nekoliko osnovnih principa konzervacije ukratko ocrtati mogućnosti koje danas stoje pred skrbnicima i konzervatorima, kako bi snimci baštinjeni iz kemijske ere fotografije ostali sačuvani za budućnost.

Podjela knjige na dijelove i poglavlja organizirana je kroz klasifikaciju fotografskih procesa temeljenu na elementarnom vizualnom određivanju, a čitatelja vodi od općih prema posebnim kategorijama fotografske tehnologije. Odredivši prirodu slike odnosno njen polaritet, procesi se dalje razlažu prema vrsti primarne podloge (metal, staklo, papir, plastika i dr.), zatim se dijele na monokromatske (crno-bijele) i one u boji te na kraju dolazi točna identifikacija pojedinog procesa i njegove značajke. Time je stvorena osnovna metoda za utvrđivanje različitih fotografskih tehnika, koju je kasnije moguće nadograditi različitim istraživanjima izvan okvira ove publikacije. U tom svjetlu treba promatrati i činjenicu da ova knjiga nije enciklopedijskog tipa, nego klasificira najčešće korištene fotografske procese sukladno njihovom povijesnom značaju i učestalosti u fotografskim zbirkama, dok istodobno izostavlja najveći dio onih manje zastupljenih tehnika nastalih kao rezultat pokusa bez komercijalne primjenjivosti. Taj je dio istaknut u uvodu (str. 1-13), koji nam daje smjernice za razumijevanje osnovnih pojmova fotografske tehnologije te pojašnjava terminologiju kako bi se čitatelj lakše kretao u sljedećim poglavljima. Važno je spomenuti kako svaku od